

GHEORGHE GLODEANU¹, ROMÂNIA

Cuvinte-cheie: ocult, ocultism, vrăjitorie, esoterism, mituri, lumea modernă.

Mircea Eliade și ocultismul

Rezumat

Volumul *Ocultism, vrăjitorie și mode culturale* de Mircea Eliade a apărut inițial în limba engleză, în 1976. Versiunea românească a cărții a văzut lumina tiparului mult mai târziu, în 1997, la Editura Humanitas, în traducerea realizată de Elena Bortă.

Subtitlul cărții se dovedește semnificativ: *Eseuri de religie comparată*. Elocventă este și dedicația făcută lui Giuseppe Tucci, în amintirea discuțiilor purtate de către cei doi savanți la Calcutta, în perioada 1929-1931. Eliade a selectat pentru volumul de față câteva dintre zecile de prelegeri și articole la care a lucrat în ultima perioadă a existenței sale. Toate sunt legate de niște proiecte majore, care ar fi putut fi dezvoltate în lucrări independente. Temele asumate sunt diverse, intenția autorului fiind aceea de a reconsidera unele subiecte mai vechi sau de a reveni din perspective noi asupra unor probleme controversate. Inițial, primele cinci texte au fost conferințe, ceea ce explică stilul oral al discursului. Titlurile lor se dovedesc semnificative: *Mòdele culturale și istoria religiilor, Lumea, orașul, casa, Mitologiile morții. Introducere, Ocultul și lumea modernă, Câteva observații asupra vrăjitoriei europene. Intitulat Spirit, lumină și sămânță*, ultimul material a fost scris pentru o revistă de specialitate și „prezintă numeroase documente din unele culturi mai puțin cunoscute”. Deși preia o înfățișare mai tehnică, textul are meritul de a familiariza cititorii cu un subiect fascinant din istoria experiențelor religioase.

¹ Universitatea Tehnică din Cluj - Napoca, CUNBM, Facultatea de Litere.

Keywords: occult, occultism, witchcraft, esotericism, myths, modern world.

Mircea Eliade and the Occultism

Summary

The volume *Occultism, Witchcraft and Cultural Fashions* by Mircea Eliade first appeared in English in 1976. The Romanian version of the book was published much later, in 1997, by Humanitas Publishing House, translated by Elena Bortă.

The subtitle of the book proves to be significant: *Essays in Comparative Religion*. Eloquent is the dedication made to Giuseppe Tucci in memory of the discussions held by the two scientists in Calcutta between 1929-1931. Eliade selected for this volume some of the dozens of lectures and articles he worked on during the last period of his life. All are related to major projects that could have been developed into independent works. The topics covered are diverse, the author's intention being to reconsider some older topics or to return from new perspectives on controversial issues. Initially, the first five texts were originally delivered as lectures, which explains the lively oral style of the speech. Their titles prove to be significant: *Cultural Fashions and History of Religions, The World, the City, the House, Mythologies of Death: An Introduction, The Occult and the Modern World, Some Observations on European Witchcraft*. The last material entitled *Spirit, Light, and Seed* was written for a journal and "presents numerous papers from some lesser-known cultures." Although it takes on a more technical appearance, the text has the merit of acquainting readers with a fascinating subject in the history of religious experiences.

Mircea Eliade și ocultismul

Volumul *Ocultism, vrăjitorie și mode culturale* de Mircea Eliade a apărut inițial în limba engleză, în 1976. Versiunea românească a cărții a văzut lumina tiparului mult mai târziu, în 1997, la Editura Humanitas, în traducerea realizată de Elena Bortă. Subtitlul cărții se dovedește semnificativ: *Eseuri de religie comparată*. Elocventă este și dedicația făcută lui Giuseppe Tucci, în amintirea discuțiilor purtate de către cei doi savanți la Calcutta, în perioada 1929-1931.

Geneza cărții este explicată în succinta prefață a autorului. În debutul cărții, Eliade vorbește despre descoperirea tulburătoare pe care o face orice autor prolific într-un moment al existenței sale. Este vorba de conștientizarea dureroasă a faptului că multe dintre cele mai îndrăgite cărți la care a visat rămân nescrise. Confruntat cu această constatare dramatică, istoricul religiilor a decis, cu o „resemnare melancolică”, să renunțe la câteva din proiectele schițate sau scrise parțial în ultimul sfert de veac. Cu toate acestea, materialele acumulate nu s-au pierdut, ci au slujit la „pregătirea conferințelor, comunicărilor și articolelor din reviste”. Fără să aibă pretenția de a epuiza un anumit subiect, eseurile ocazionale prezintă avantajul că, adresându-se unui auditoriu format din nespecialiști, sunt accesibile publicului larg. De altfel, accesibilitatea reprezintă una din trăsăturile esențiale ale scrierilor istoricului religiilor. Eliade a selectat pentru volumul de față câteva dintre zecile de prelegeri și articole la care a lucrat în ultimul timp. Toate sunt legate de niște proiecte majore, care ar fi putut fi dezvoltate în lucrări independente. Temele asumate sunt diverse, intenția autorului fiind aceea de a reconsidera unele subiecte mai vechi sau de a reveni din perspective noi asupra unor probleme controversate. Inițial, primele cinci texte au fost conferințe, ceea ce explică stilul oral al discursului. Titlurile lor se dovedesc semnificative: *Modele culturale și istoria religiilor; Lumea, orașul, casa, Mitologiile morții. Introducere, Ocultul și lumea modernă, Câteva observații asupra vrăjitoriei europene*. Intitulat *Spirit, lumină și sămânță*, ultimul material a fost scris pentru o revistă de specialitate și „prezintă numeroase documente din unele culturi mai puțin cunoscute”. Deși preia o înfățișare mai tehnică, textul are meritul de a familiariza cititorii cu un subiect fascinant din istoria experiențelor religioase.

Ocultul și lumea modernă a constituit inițial subiectul unei comunicări prezentate la cea de-a XXI-a Conferință anuală comemorativă dedicată lui Freud (Philadelphia, 24 mai 1974). În același an, însoțit de un material bibliografic suplimentar, textul a fost publicat în „Journal of the Philadelphia Association for Psychoanalysis”. Înainte de toate, Eliade precizează semnificațiile termenilor cu care operează: *ocult, ocultism și ezoterism*. Apoi reconstituie istoria interesului pentru ocultism de la jumătatea secolului al XIX-lea până în contemporaneitate. Privirea retrospectivă se dovedește necesară pentru a releva „schimbarea radicală la care suntem martori în lumea occidentală contemporană, în special în America”. În continuare, cercetătorul abordează „o serie de practici secrete, discipline oculte și teorii ezoterice”. Având în vedere limitele investigației, istoricul religiilor s-a văzut constrâns să

realizeze o selecție riguroasă a materialului. Drept consecință, atenția sa nu se extinde și la o serie de aspecte semnificative precum noile secte religioase, cercurile spiritualiste sau cercetarea parapsihologică. Fenomenele sunt abordate din perspectiva istoricului religiilor, drept urmare nu sunt comentate contextele, semnificațiile sau funcțiile lor psihologice, sociale sau politice. Deoarece există o bogată literatură despre ocult și renașterea acestuia, savantul ne oferă o amplă listă bibliografică a problemei.

Pentru a defini termenul „ocult”, Eliade trimite la *Dicționarul Oxford*. Potrivit acestuia, cuvântul a fost utilizat pentru prima oară în 1545 și se referă la ceea ce „nu este perceput sau nu este perceptibil prin puterea minții; ceea ce este dincolo de înțelegerea sau cunoașterea comună”. Mai târziu, prin 1633, semnificația termenului s-a îmbogățit cu noi valențe, trimitând la obiectul de studiu al „acelor faimoase științe antice și medievale ce impuneau cunoașterea sau utilizarea unor influențe de natură secretă sau misterioasă (precum magia, alchimia, astrologia, teozofia)”. O definiție mai apropiată de utilizarea contemporană ne oferă Edward A. Tiryakian în lucrarea intitulată *Pentru o sociologie a culturii ezoterice*. Prin termenul „ocult”, acesta înțelege „practicile, tehnicile sau procedurile intenționale care: a) se bazează pe forțe ascunse sau tainice din natură sau cosmos ce nu pot fi măsurate sau recunoscute de instrumentele științei moderne; b) au drept consecințe, dorite sau intenționate, rezultate empirice, precum fie obținerea de cunoștințe despre desfășurarea empirică a evenimentelor, fie deturnarea lor de la ceea ce ar fi devenit această intervenție... Mergând mai departe, în măsura în care subiectul activității oculte nu e doar un agent oarecare, ci unul care a acumulat cunoștințe și deprinderi specializate necesare practicilor în discuție, și în măsura în care aceste practici sunt învățate și transmise într-un mod socialmente organizat (însă inaccesibil publicului larg), rutinizat și ritualizat, putem socoti aceste practici științe sau arte oculte”.

După ce definește *ocultismul*, Tiryakian trece la circumscrierea unui concept înrudit, *ezoterismul*. Potrivit savantului, se consideră „ezoterice” acele „sisteme de credințe religioase și filozofice care se află la baza tehnicilor și practicilor oculte; cu alte cuvinte, se referă la reprezentările cognitive mai cuprinzătoare ale naturii și cosmosului, reflecții epistemologice și ontologice ale realității ultime, reprezentări care constituie un cumul de cunoștințe pe care se bazează procedeele oculte”.

Eliade trece apoi la cel mai important reprezentant contemporan al ezoterismului, René Guénon. În mod surprinzător, acesta se dovedește un inamic al practicilor oculte occidentale tradiționale. Opiniile lui Guénon i se par importante savantului român, deoarece ajută „să înțelegem rolurile paralele ale ocultismului și ezoterismului în timpurile moderne”.

Istoricul religiilor precizează că „toate credințele, teoriile și tehnicile acoperite de termenii «ocult» și «ezoteric» erau cunoscute încă din Antichitatea târzie”. Mai mult, unele dintre acestea au fost inventate și utilizate cu două mii de ani mai devreme în Egipt și Mesopotamia. Este vorba – precizează Eliade – de magie, astrologie, teurgie și necromanție. Practicile oculte nu au fost abandonate nici în timpul Evului Mediu, bucurându-se de un real succes în timpul Renașterii italiene.

Cercetătorul miturilor trece apoi la *Scriitorii francezi din secolul al XIX-lea și*

interesul lor pentru ocult. Faptul că Mircea Eliade s-a oprit tocmai la autorii francezi nu este întâmplător, deoarece ezoterismul și ocultismul s-au bucurat de un remarcabil succes în rândul acestora. În acest sens, pot fi amintiți marii creatori de proză fantastică: Charles Nodier, Balzac, Guy de Maupassant, Prosper Mérimée, Gérard de Nerval, Barbey d'Aurévilly, Villiers de l'Isle-Adam, Théophile Gautier și alții.

Istoricul religiilor își începe seria comentariilor cu Alphonse-Louis Constant, care a devenit cunoscut sub numele de Éliphas Lévi. Acesta a trăit între 1810 și 1875. Lévi este considerat inventatorul termenului „ocultism” și a avut o contribuție însemnată la răspândirea acestuia. Pseudonimul sub care a devenit cunoscut în lumea largă provine de la traducerea în limba ebraică a numelui Alphonse Louis. În limba engleză, termenul „ocultism” a fost utilizat pentru prima oară de teozoful A.D. Sinnet în 1881. Vorbind despre formația spirituală a fostului seminarist, Eliade menționează că acesta a parcurs *Kabbala Denudata* a lui Christian Rosenroth și lucrările unor teozofi importanți din secolul al XVIII-lea, precum Jacob Boehme, Swedenborg, Louis-Claude de Saint-Martin (supranumit „filozoful necunoscut”). În 1854, Lévi a făcut o călătorie în Anglia, unde l-a cunoscut pe Edward Buwer-Lytton, adept al Rozicrucianismului și autor al cunoscutului roman ocult *Zanoni*. Sub influența acestuia, autorul francez începe să elaboreze o serie de lucrări consacrate magiei. Dintre scrierile mai importante ale lui Éliphas Lévi, Eliade menționează: *Dogme et rituel de la haute magie* (1856), *L'Histoire de la magie* (1859) și *La Clef des grands mystères* (1861). La acestea se adaugă numeroase alte volume, dintre care merită să amintim *La Science des Esprits* (1865) și *Le Grand Arcane, ou l'Occultisme Dévoilé* (1858). Istoricul religiilor nu înțelege succesul acestora și le privește cu un vădit dispreț, considerându-le doar „un cocteil pretențios”. Eliade recunoaște însă că „abatele” Lévi a făcut parte dintr-o serie de societăți secrete, precum rozicruciații sau francmasonii. Mai mult, a reușit să atragă atenția dnei Blavatsky, fondatoarea și patroana spirituală a Societății Teozofice. Din păcate, Eliade nu vorbește deloc despre doctrina lui Éliphas Lévi. În viziunea acestuia, ocultismul era o filosofie care îmbina Cabala, magia și ermetismul. Cabala este considerată „matematica gândirii umane”, magia presupune „cunoașterea legilor secrete și speciale ale naturii care produc forțele ascunse”, în timp ce ermetismul este definit drept o „știință a naturii ascunse în hieroglifile și simbolurile lumii vechi”. Importantă se dovedește și concepția lui Lévi asupra magiei. Acesta vorbește despre complexitatea universului și despre rolul „luminii astrale” în cunoașterea lumii. Un rol important se acordă și voinței umane, care este văzută ca o putere capabilă să realizeze orice. În sfârșit, Lévi face distincție între un macrocosm (universul) și un microcosm (omul), între cele două existând o legătură fundamentală.

Cel mai important discipol al lui Alphonse-Louis Constant a fost medicul francez de origine spaniolă Gérard Anaclel Vincent Encausse, devenit cunoscut sub numele de Papus. Acesta a trăit între 1865 și 1916. Hipnotizator și popularizator al ocultismului, el a fondat Ordinul Martinist modern în 1887 și a pus bazele revistei *L'initiation* (1888). Dintre cărțile sale putem aminti: *Traité élémentaire de science occulte* (1888), *Le tarot des bohémiens* (1889), *Traité méthodique de science occulte* (1891), *Le tarot*

divinatoire (1909), *Traité méthodique de magie pratique* (1932) și *Le science des nombres* (1934). Papus a fost influențat de Don Martines de Pasqually (1727-1779), cel care, în 1761, a înființat ordinul ezoteric Franc-Maçonnerie des Chevaliers Maçons Elus Cohen de l'Univers. Acesta este și autorul volumului *Traité de la réintégration des Êtres*. Dar, înainte de toate, Papus se considera adevăratul discipol al lui Louis-Claude de Saint-Martin (1743-1804), fostul secretar al lui Martines de Pasqually. Autor al lucrării *Des erreurs de la verité* din 1775, el a fost supranumit „filozoful necunoscut”. Vorbind despre ideologia lui Martines de Pasqually, Eliade menționează că, în viziunea acestuia, scopul inițierii era „reintegrarea omului în «privilegiile adamice» pierdute, adică recăpătarea condiției primordiale de «oameni-zei», creați după imaginea lui Dumnezeu”. Asemenea idei – menționează istoricul religiilor – erau împărtășite de mulți dintre teozofii creștini din secolul al XVIII-lea. În concepția acestora, condiția adamică a omului de dinainte de alungarea din paradis se putea redobândi prin „perfectiune spirituală”, prin teurgie (evocarea spiritelor angelice) și prin recursul la alchimie. Eliade precizează că „toate nenumăratele societăți secrete, grupuri mistice din secolul al XVIII-lea au urmărit regenerarea omului căzut”. Simbolurile majore ale acestora erau Templul lui Solomon, Ordinul Templierilor și Graalul, care erau prezente în „operațiile de alchimie spirituală”. Având acces la întreaga tradiție ocultă, Papus a reconstituit Ordinul Martiniștilor, prin care intenționa să transmită învățăturile maestrului său, Louis-Claude de Saint-Martin. În „consiliul suprem” al organizației se regăseau o serie de scriitori importanți, precum Maurice Barrès, Paul Adam, Joseph Péladan, Stanislas de Guaita etc. De altfel, Eliade remarcă tocmai interesul pentru ocultism manifestat de către scriitorii francezi din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. S-a ajuns până acolo încât până și un sceptic precum Anatole France a început să vorbească despre necesitatea cunoașterii științelor oculte pentru receptarea corectă a unui mare număr de opere literare. Îndeosebi magia a ocupat un loc important în imaginația poezilor și a romancierilor fascinați de ideea necunoscutului și a invizibilului. Pentru a-și ilustra ideile, Eliade trimite la unul dintre romanele aflate în vogă la sfârșitul secolului al XIX-lea. Este vorba de *Là bas* de J.-K. Huysmans, tradus în limba română cu titlul sugestiv *Liturghia neagră*. Narațiunea se dovedește cu atât mai interesantă cu cât este inspirată din existența unui practicant al magiei negre, Abbé Boullan. Mai mult, cartea insistă pe conflictul dintre vrăjitor și un alt practicant al magiei negre, scriitorul Stanislas de Guaita. Eliade precizează că, în momentul în care a murit Boullan, adepții ocultismului au fost convingși că acesta a fost ucis de Guaita prin intermediul magiei negre. Istoricul religiilor amintește apoi de popularitatea de care s-au bucurat societățile și practicile oculte în rândul scriitorilor englezi. În acest sens, este menționat Ordinul Zorilor Aurii, printre membrii căruia se numărau autori precum William Butler Yeats, S.L. Mathews sau Aleister Crowley.

Chiar dacă nu reconstituie istoria unor mișcări oculte precum Societatea Teozofică a dnei Blavatsky sau a Societății Antropozofice a lui Robert Steiner, Eliade face două observații fundamentale. Cercetătorul miturilor remarcă faptul că cea mai vehementă critică a grupurilor oculte nu a fost făcută din afară, ci din interior, de un specialist al doctrinelor ezoterice. Este vorba de René Guénon. Cea de a doua observație se referă la faptul că

mișcările oculte nu au reușit să atragă atenția „unor competenți istorici ai ideilor acelor timpuri”, dar au trezit interesul unor creatori importanți, precum Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, André Breton, René Daumal și alții. Nu întâmplător, Eliade investighează atracția scriitorilor europeni pentru ocultism. Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, numeroși autori germani și francezi s-au inspirat din tradiția ocultă. În acest sens, se fac trimiteri la Goethe, Schiller, Jean-Paul, Achim von Arnim, Novalis, Zacharias Werner, Charles Nodier, Balzac și alții. Fascinația scriitorilor pentru tot ceea ce este tainic poate fi urmărită foarte bine în *Antologia literară a ocultismului*, publicată în 1975 de Robert Amadou și Robert Kanters. În ciuda diversității lor, aceste opere vorbesc despre speranța „într-o *renovatio* personală sau colectivă”, într-o „restaurare mistică a demnității și puterilor originare ale omului”. Cu alte cuvinte, menționează Eliade, literatura reflecta „concepțiile teozofilor din secolele XVII și XVIII și ale surselor acestora”.

Foarte bine documentat și concentrând informația la esențe, Eliade remarcă o orientare deosebită în rândul unora dintre autorii francezi din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Atrăși de ideile și practicile oculte promovate de Éliphas Lévi, Papus sau Stanislas de Guaita, aceștia au văzut în ocultism o formă de revoltă împotriva ideologiei și a instituțiilor burgheze. De la Baudelaire la André Breton, ei au respins „religia, etica, moravurile sociale și estetica oficială contemporană”. Unii scriitori ajung chiar să nege valorile iudeo-creștine și idealurile greco-romane. În locul acestora, ei promovau tradițiile oculte, în care căutau noi temeuri și metode creative. De aici interesul pentru valorile spirituale egiptene, persane, indiene sau chinezești. Nu întâmplător, avangarda secolului XX și-a îndreptat atenția înspre creațiile Orientului Îndepărtat, ale Africii și Oceaniei. Suprarealismul lui André Breton – relevă Eliade – „a anunțat moartea întregii tradiții estetice occidentale”. Inconștientul, alchimia și satanismul reușeau să ofere noi surse de inspirație. Concluzia eseistului este aceea că, „de la Baudelaire la André Breton, implicarea în ocult a reprezentat pentru avangarda literară și artistică franceză una dintre cele mai eficiente modalități de critică și respingere a valorilor religioase și culturale ale Occidentului”. Fapt semnificativ, la un moment dat, interesul scriitorilor pentru ocultism s-a suprapus cu „investigarea de către Freud a inconștientului și cu descoperirea psihanalizei”. Toate acestea au contribuit din plin nu numai la schimbarea moravurilor, dar și a manierei de a gândi. Eliade menționează rolul lui Freud în relevarea valorilor gnoseologice ale fanteziei, ceea ce a dus la îmbogățirea literaturii cu noi semnificații.

Un alt capitol al studiului se ocupă de *Doctrinile ezoterice și cercetările contemporane*. Eliade își începe investigațiile de la constatarea unei interesante răsturnări de situație. Dacă în timpul secolului al XIX-lea am asistat la puternica fascinație a scriitorilor pentru ocultism, în ultimele decenii lucrurile s-au schimbat. În ciuda existenței unor autori care continuă direcția instaurată de Huysmans și de André Breton, problema ocultismului a început să trezească tot mai mult interesul istoricilor ideilor, al teoreticienilor. Această popularitate fantastică a ocultului este ilustrată prin apariția unor lucrări fundamentale dedicate doctrinelor ezoterice și practicilor secrete, tipărite între 1940 și 1970. Publicarea acestora a reușit să schimbe în mod fundamental perspectiva asupra tradiției

spirituale și ezoterice. Rezumând lucrurile, Eliade concluzionează: „cercetările contemporane au dezvăluit semnificația religioasă profundă și funcția culturală a unui număr mare de practici, credințe și teorii oculte, evidențiate la multe civilizații, europene și extraeuropene deopotrivă, și *la toate nivelurile culturii*, de la ritualuri folclorice – precum magia și vrăjitoria – la tehnicile secrete și speculațiile ezoterice cele mai savante și mai elaborate: alchimia, yoga, tantrismul, gnosticismul, ermetismul Renașterii, societățile secrete și lojile masonice ale perioadei iluministe”.

Istoricul religiilor analizează apoi *Cea mai recentă „explozie ocultă”*. În acest sens, se vorbește despre popularitatea extraordinară de care se bucură astrologia în lumea de azi. Exegetul menționează că cel puțin cinci milioane de americani își proiectau existența în funcție de prezicerile astrologice. Pornind de aici, nu este de mirare că circa 1200 din cele 1750 de cotidiene care existau în Statele Unite în anii 70 publicau horoscoape. Influența astrologiei îndeosebi în rândul celor puternici este explicată prin faptul că ea oferă iluzia posibilității cunoașterii viitorului. Eliade precizează însă că „o credință într-un destin determinat de poziția planetelor reprezintă o sfidare la adresa creștinismului”. Iată de ce, în ultimele secole din existența Imperiului Roman, biserica creștină a combătut în mod vehement fatalismul astrologic al epocii. Deși a avut o istorie zbuciumată, astrologia nu s-a bucurat niciodată de prestigiul de care se bucură azi. Fenomenul este ușor de dovedit prin miile de reviste astrologice publicate în lumea occidentală. Chiar dacă Eliade vorbește destul de puțin despre acest lucru, trebuie să menționăm și rolul televiziunii în creșterea vertiginoasă a influenței astrologiei în lumea modernă. Sunt amintiți apoi o serie de astrologi care au devenit celebri în Statele Unite. În mod paradoxal, cu toate că multe dintre prezicerile făcute nu s-au adeverit, prestigiul astrologiei nu a avut de suferit. Nu este ignorat nici interesul manifestat de către Adolf Hitler pentru cunoașterea viitorului. Dorind să cunoască sfârșitul războiului, acesta a consultat astrele. Pentru a explica un asemenea succes ieșit din comun, Eliade trimite la un studiu de referință realizat de sociologii și psihologii francezi în 1971, intitulat *Le Retour des astrologues*. Unii cercetători explică atracția tinerilor pentru astrologie printr-o acută criză a societății burgheze. Aceștia descoperă aici o nouă gnoză, „ce implică o concepție revoluționară despre noua epocă”. Eliade amintește apoi faptul că voga astrologiei s-a răspândit îndeosebi printre intelectualii din cele mai populate centre urbane.

Cercetătorul descrie apoi funcția parareligioasă a astrologiei. Prin descoperirea faptului că viața este strâns legată de fenomenele astrale se conferă un nou sens existenței. Omul nu mai este văzut ca o ființă limitată și condiționată de momentul istoric în care trăiește. Horoscopul dezvăluie legătura lui intimă cu universul, vorbește despre „predeterminarea cosmică a existenței”. Istoricul religiilor menționează apoi că această dimensiune parareligioasă a astrologiei este considerată superioară religiilor existente deoarece nu se referă la niciuna dintre problemele teologice majore: „existența unui Dumnezeu personal sau transpersonal, enigma Creației, originea răului și altele”. Urmând sugestiile horoscopului, omul regăsește câte ceva din armonia primordială cu universul.

Analizând câteva din curentele magice și oculte din a doua jumătate a secolului XX,

Eliade vorbește despre Biserica Satanică din San Francisco și despre o serie de culte precum Întemeietorii Sanctuarului, Biserica Luminii, Biserica Lumii Întregi sau Feraferia. În acest sens, el trimite la cartea lui Robert Ellwood, intitulată *Grupurile religioase și spirituale din America modernă* (1973).

Următoarea problemă abordată de către exeget este *Speranța în renovatio*. Eliade descrie diferitele culte și secte caracteristice tineretului contemporan, care exprimă fascinația pentru ocultism. Ele prezintă o serie de trăsături specifice, cum ar fi insatisfacția față de instituția Bisericii, fie ea romano-catolică sau protestantă. În esență, este vorba de „revolta împotriva oricărei instituții religioase tradiționale din Occident”. Protestul nu vizează critica dogmelor și a instituțiilor ecleziastice, ci reflectă o stare de dezamăgire. Mulți dintre tineri așteptau de la biserică o altă instruire spirituală, care nu se reduce doar la o etică socială. Este vorba de speculațiile gnostice și de experiențele mistice care nu au fost încurajate. Cu toate acestea, Eliade este de părere că insatisfacția manifestată față de tradiția creștină nu justifică decât în mică măsură interesul deosebit pentru ocult manifestat în anii 60 și 70 ai secolului XX. Mai plauzibilă este ipoteza respingerii tradiției creștine în speranța dobândirii unei reînnoiri individuale sau colective. Frenezia ocultă este explicată de către cercetătorul miturilor în primul rând prin „atracția inițierii *personale*”. Creștinismul – afirmă Eliade – „a respins tipul de religie-mister al inițierii secrete”, „misterul” creștin fiind accesibil tuturor. În cadrul actualei explozii a ocultului, inițierea conferă un nou statut neofitului, acesta fiind considerat un fel de ales care contribuie la înnoirea lumii. În concluzie, istoricul religiilor afirmă că, în mod conștient sau nu, grupurile oculte recente urmăresc „o evaluare optimistă a omului”.

Ultima secțiune a conferinței ținute de către Mircea Eliade are un titlu elocvent: *Altă perspectivă asupra ezoterismului: René Guénon*. Istoricul religiilor schițează un reușit portret spiritual al autorului *Crizei lumii moderne* și relevă contribuția acestuia la critica ocultismului occidental. Considerat cel mai important reprezentant al ezoterismului modern, Guénon (1886-1951) a negat în mod violent ocultismul occidental contemporan. În viziunea sa, „numai în Orient mai există tradiții ezoterice adevărate, încă vii”. Exprimându-se în numele autenticei tradiții ezoterice, deja în *Le Théosophisme: Histoire d'une pseudo-religion* din 1921, acesta a demitizat principalele grupuri oculte și ezoterice ale Occidentului: Societatea Teozofică a dnei Blavatsky și a lui Papus, lojile neospiritualiste și rozacruciene. Spre deosebire de alți confrăți, Guénon nu credea într-o reînnoire personală și cosmică specifică renașterii ocultismului. Mai mult, în lucrări precum *Criza lumii moderne* sau *Orient și Occident*, el a zugrăvit decăderea civilizației occidentale. În viziunea sa, ne găsim în faza finală a unui ciclu cosmic, perioadă denumită în filosofia indiană Kaly-yuga. Un nou ciclu cosmic va începe abia după ce cel actual se va încheia. Eliade insistă asupra faptului că, spre deosebire de ideile vehiculate în mișcările oculte recente, Guénon nu a crezut în „statutul privilegiat al personalității umane”, omul nefiind altceva decât „o manifestare trecătoare și contingentă a ființei adevărate”.

În finalul observațiilor sale, istoricul religiilor constată existența unei situații paradoxale, în sensul prezenței a două tendințe antitetice. Pe de o parte, asistăm la o

veritabilă explozie a ocultului. Ea proclamă marea renaștere și a devenit un fel de religie „pop” în cultura tineretului american. De cealaltă parte se găsește ezoterismul tradițional, așa cum îl concepe Guénon. Acesta respinge speranța optimistă în renașterea cosmică și istorică „în absența disoluției catastrofice preliminară a lumii moderne”. Cercetătorul recunoaște dificultatea anticipării direcțiilor pe care le vor lua aceste două interpretări antitetice ale tradiției oculte. Cu toate acestea, el recunoaște interesul manifestat pentru ocultism de literatura fantastică și îndeosebi de cea științifico-fantastică.

